

Το Ελληνικό Πανεπιστήμιο: από την Αυτοτέλεια στην Αυτοδυναμία

Το Παρόν σαν Ιστορία

«Ορισμένοι άνθρωποι δεν αλλάζουν ποτέ!». Αυτά τα λόγια έγραψαν πάνω στον τοίχο τρεις επίδοξοι σωτήρες του κόσμου, χαρακτήρες της γερμανικής ταινίας του 2004 “Τα καλά χρόνια έχουν περάσει” (*Die fetten Jahre sind vorbei*). Αφού λοιπόν κάποιιοι δεν αλλάζουν, τότε πρέπει να υπάρξουν άλλοι οι οποίοι είναι διατεθειμένοι να σκεφθούν τα λάθη τους, να κάνουν αυτοκριτική και να επανεξετάζουν τη στάση τους, αποδεχόμενοι τις συνέπειες των πράξεων και των παραλείψεών τους.

Ποια είναι η αποστολή ενός σύγχρονου Πανεπιστημίου; Ποιο είναι το περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας; Ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του σε μία ανοιχτή κοινωνία; Μπορεί να αλλάξει ένα ολόκληρο σύστημα από την αγωνία μας για το μέλλον της νεολαίας και της χώρας; Αξίζει οιοδήποτε συντεχνιακό ή κομματικό συμφέρον την ύπαρξη ή το μέλλον έστω και ενός νέου ανθρώπου; Κάποιοι απαντούν καταφατικά: η διατήρηση του συστήματος αξίζει τη “ζωή των άλλων”. Κατά συνέπεια, η διατύπωση απόψεων σε επιμέρους τεχνικά ζητήματα της αναγκαίας μεταρρύθμισης στην ανώτατη εκπαίδευση, την στιγμή που αναλίσκουμε στη συζήτηση των αυτονόητων, παραβλέπουν την κρισιμότητα των κινδύνων και του μεγέθους των απειλών που εμπεριέχει η αναβλητικότητα μας για την κοινωνία μας και την χώρα. Μία από τις πιο έξοχες πνευματικές μορφές του 19^{ου} αιώνα, ο διατελέσας διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης, Καθηγητής Ιστορίας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Δημήτριος Βερναρδάκης (1833-1907), σε μία διεξοδική και αποκαλυπτική ανάλυσή του αναφέρεται ήδη από το 1874 στα προβλήματα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και στο ελληνικό Πανεπιστήμιο:

«Εάν δέν σύστησε (ο Καποδίστριας) Πανεπιστήμιον, εσύστησεν όμως, ως είδες, φίλτατε, νομικήν και θεολογικήν, τας καθ' αυτό ειδικάς σχολάς, όπως και στρατιωτικήν και γεωργικήν, αίτινες και ήσαν αί κατεπείγουσαι, ουδέν δέ κώλυε νά συστήσει και ιατρικήν ακολουθως, εάν υπήρχον προς τούτο τά μέσα, διότι ιατρικής μέν σχολής άξιας τού ονόματος εάν είναι και σήμεραν ακόμη δύσκολος ή πραγματοποιήσις, όχι δι' έλλειψιν επιστημόνων, αλλά δι' έλλειψιν επαρκών επιστημονικών μέσων, πολύ πλέον δύσκολος, ή μάλλον αδύνατος ήτο τότε.»¹

« Φρονώ λοιπόν ότι ό Κυβερνήτης και περί τής ανωτάτης εκπαιδευσεώς εφρόντισε τά δέοντά, και ότι άν τό σύστημα τής εκπαιδευσεως, όπως το ενόησεν εκείνος εφηρμόζετο, η κατάστασις τής Ελλάδος σήμεραν ήθελεν είναι πολύ διάφορος, διότι θά έλειπον μέν από τού έθνους οί πολλοί και παχείς λόγοι, θά επλεονάζον δέ τά έργα και πράγματά. Το κύριον όμως μέλημα του Κυβερνήτου τώ καιρώ εκείνω, ούτε ήτο ούτε έπρεπε νά είναι η ανώτατη εκπαίδευσις· τήν προσοχήν δ' αυτού πρό πάντος άλλου, ως είδες, είλκυσεν ή μέση και έτι μάλλον ή κατώτατη εκπαίδευσις. Εθεώρει δέ τήν παιδείαν ως αχώριστον από τής θρησκείας και τής ηθικής, τήν δέ

¹ Πρβλ. Βερναρδάκης Δημήτριος, Καποδίστριας και Όθων, πρώτη έκδοση Νέα Ημέρα της Τεργέστης 1875, Εκδόσεις Γαλαξίας Αθήνα 1962, 1967, 1970, Εκδόσεις Ερμείας, Αθήνα 1970, σ. 76

μονομερή ανάπτυξιν τού πνεύματος, άνευ τής θρησκευτικής και ηθικής διαπλάσεως τής καρδιάς, όχι μόνον δέν ησπάζετο αλλά και πάσει δυνάμει απέκρουεν ώς ολέθριαν.»²

«Ο σκοπός τού συστήματος τούτου ήτο ή δημιουργία νέου ελληνικού πολιτισμού, περιέχοντος μέν έν τελειωτέρα φάσει τό χριστιανικόν και ελληνικόν παρελθόν τού έθνους, συγχωνεύοντος δέ ιδιορρυθμώς είς αυτόν πάν ό,τι αγαθόν έκ του νεωτέρου ευρωπαϊκού πολιτισμού. Έμελλε δέ νά εκπληρωθή ο σκοπός ούτος διά τής νέας γενεάς, ανάτρεφομένης και εκπαιδευομένης αρμοδίως, διότι τούς σύγχρονους του εθεώρει, όπως ο Πλάτων καιίο Μωυσης, ως ανικάνους όχι μόνον είς τόν σκοπόν τούτον νά συντελεσώσιν, αλλά και απλώς αρχήν τινα και κυβέρνησιν νά συμπήξωσι.»³

«Είδομεν πώς ενόει ο Κυβερνήτης τήν παιδείαν. Οί συντάγματικοί, όπως ήτο φυσικόν και έπόμενον, ενόησαν τήν παιδείαν και εφήρμοσαν τά κατ' αυτήν καθ' όλως διάφορον τρόπον. Η κατωτέρα παιδευσις, ήτις είναι ή καθ' αυτό παιδευσις τού λαού, έμεινεν ατελής, και ή δαπάνη αυτής αφέθη κατά μέγα μέρος είς βάρος του λαού, ελευθέρα δ' όλως έμεινεν η ανωτέρα. Επειδή δέ ή μέν παιδεία έν Ελλάδα εθεωρήθη ανέκαθεν ως μονομερές μόρφωσις τής διανοίας, ταύτης δέ ή μέν κατωτέρα άγει προς τό άροτρον και προς τόν ιδρώτά, ήτοι προς τήν γεωργίαν και βιομηχανίαν, προς τήν εμπορίαν και ναυτιλίαν, ή δέ ανωτέρα προς τό καλαμάριον και τάς δημόσιας θέσεις, ήτοι προς τήν προνομιούχον τάξιν τής ελληνικής κοινωνίας, ήτις ζή από τών ιδρώτων τής δούλης εργατικής τάξεως και έργον έχει νά τελή τήν συνταγματικήν λειτουργίαν, ήτοι τό *dolce far niente*, όπως λέγουσιν οί σημερινοί Ιταλοί, τό *otium graecum*, όπως έλεγον οί προπάτορες των, έπετάί ότι, όσοι έκ τών Ελληνων ηδυνήθησαν, ταύτην «τήν αγαθήν μερίδα εξελέξαντο, ήτις ούκ αφαιρεθήσεται απ' αυτών». Τοιουτοτρόπως δέ ή ανωτέρα παιδεία, προς άλλον όλως σκοπόν είσαχθείσα είς τήν Ελλάδα, απέβη προϊόντος τού χρόνου και υπό τήν αιγίδα τού συνταγματικού πολιτεύματος καθαρά κηφνηοτροφία, όπως ήτο έπόμενον· όθεν και τά ανώτερα έν Ελλάδα εκπαιδευτήρια μετεβλήθησαν βαθμηδόν είς κηφνηοκομεία. Φυσικώ δέ τώ λόγω τά κυριώτερα τών κηφνηοκομείων τούτων είναι τό Πανεπιστήμιον, ή Σχολή τών Ευελπίδων, ή Ριζάρειος Σχολη και τά αδιακόπως πολλαπλασιαζόμενα γυμνάσια τού κράτους. Έν τή ανωτέρα δέ ταύτη εκπαιδευσει τά μέν συμφέροντα τού εργαζομένου λαού, τών μελισσών, ουδαμώς ελήφθησαν υπ' όψιν, ελήφθη όμως πάσα πρόνοια υπέρ τών συνταγματικών κηφήνων. Ο Καποδίστριας είχε προνοήσει κατά το δυνατόν υπέρ τής γεωργίας, τής ναυτικής κτλ. Πάντα ταύτα και τά τοιαύτα παρεμελήθησαν, ελήφθη δέ αποκλειστική φροντίς περί τού πώς νά παράγει ή Ελλάς ότι πλείστους λογίους, τουτέστιν ότι πλείστους λειτουργούς τού Συντάγματος. Πρώτιστη ανάγκη τού νεοσυστάτου κράτους ήτο ή περί τής θρησκευτικής αγωγής τού λαού πρόνοια· και ή μέν κυβέρνησις ουδέποτε περί τούτου σπουδαίως εφρόντισεν, ευρέθη όμως ευτυχώς ανήρ φιλόπατρις και φιλόχριστος, ό αείμνηστος Ριζάρης, όστις εσύστησε τήν φερώνυμον εκκλησιαστικήν σχολήν, τής οποίας ρητός και αποκλειστικός σκοπός έμελλε νά είναι ή πνευματική προπαρασκευή αρμοδίων είς τήν θρησκευτικήν αγωγήν τού ελληνικού λαού λειτουργών τού Υψίστου. Και όμως - τό πράγμα δέ καταντά άπίστευτον - ή Ριζάρειος Σχολή υπάρχει έν ενεργεία πρό δεκαετηρίδων έν Αθηνάις, τού ευσεβούς και φιλοπάτριδος διαθέτου τά χρηματά δαπανώνται κατ' έτος τακτικώτατα και είς χιλιάδας, αλλ' η επιθυμία αυτού έμεινε μέχρι τής σήμεραν αυτό τούτο «ευσεβής επιθυμία» κατά λέξιν. Η Ριζάρειος Σχολή ξεφουρνίζει και αυτή κατ' έτος, όπως και όλα τά ανώτερα εκπαιδευτήρια, λειτουργούς όχι τού Υψίστου, αλλά τού Συντάγματος, όχι ιερείς, αλλά κοσμικούς λογιωτάτους. Ό ευσεβής διαθέτης ηθέλησε και ώρισεν εκκλησιαστικήν σχολήν, οποία υπάρχουσιν είς όλα τά ελεύθερα και ευνομούμενα κράτη, προ πάντων δέ είς τά

² Πρβλ. ό.π. σ. 77

³ Πρβλ. ό.π. σ. 89

συντάγματικά. Αλλ' αἱ συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι τοῦ Ἑλληνος εὐρέθησαν ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ διαθέτου, καὶ ἰδοῦ, ἐν πλήρει καὶ σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, ἢ Ριζάρειος Σχολὴ ἐκλαΐκευθεῖσα, χωρὶς νὰ ταραχθῆ κανενὸς Ἑλληνος ἢ συνείδησις διὰ τὴν φοβερὰν ταύτην ἱεροσυλίαν, χωρὶς μηδὲ φύλλον νὰ σεισθῆ εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν αἰωνίως ἄλλως σειομένον καὶ συνταρασσόμενον τούτον τόπον! Καὶ ὅμως ὅλοι ἐκραυγάζομεν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ διὰ τὴν πολὺ διάφορον ἐκλαΐκευσιν τοῦ Κούζα! Αφ' οὐ δέ ο σκοπὸς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς ἐματαιώθη, μήπως κὰν ἀνεπληρώθη ἢ ἐλλείψις ἐκ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου; Οὔτε ἀνεπληρώθη, οὔτε ἤτο δυνατόν νὰ ἀναπληρωθῆ, καὶ δι' ἄλλους μὲν σπουδαιοτάτους λόγους, ἐγκείμενους εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἀκράτον χαρακτήρα τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνους, ὡς ἐκ τοῦ οὐοίου ἕκαστος μὲν φοιτητῆς τῆς νομικῆς σκοπεύει νὰ γίνῃ τουλάχιστον ὑπουργός, ἕκαστος δὲ φοιτητῆς τῆς θεολογίας δέχεται μὲν νὰ φορέσῃ τὰ ράσα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ γίνῃ τουλάχιστον ἀρχιερεὺς· ἄλλως διὰ τι νὰ μὴ γίνῃ λειτουργός τοῦ Συντάγματος; Καὶ οὖν τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἑκατοστὰ τῶν κατ' ἔτος ἀπολυομένων ἐκ τῶν θεολογικῶν σχολῶν τῶν ἐυρωπαϊκῶν πανεπιστημίων διορίζονται ἐφημέριοι χωρίων καὶ θεωροῦσι τὸν διορισμὸν τῶν τούτων ὡς μέγα εὐτύχημα!»⁴

«Ἡ ἐθνικὴ ἀνάτροφη καὶ ἐκπαίδευσίς, ὡς πολλάκις προείπα, ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ κυριώτατον ἔργον πάσης ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει μεταβληθέντων ὅλως μετὰ τὸν Καποδίστριαν, καὶ ἐφαρμοσθέντος εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος συστήματος ἐκπαιδεύσεως οὐ μόνον ἀπροσφουός, ἀλλὰ καὶ ἐπιζημίου, ἐπόμενον ἤτο ὅτι ἐμέλλομεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀνίατον ταύτην πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν παραλυσίαν. Δέν ἐννοῶ ταῦτά λέγων ὅτι οἱ νομοθέται καὶ κυβερνήται τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐκ προμελέτης παρεσκεύασαν οὕτω τὰ πράγματα. Νά μὲν, ἢ πολιτικὴ ἀγυρτία καὶ δημαγωγία, συμφέρον ἔχουσα νὰ παραλύσῃ πάντα σύνδεσμον πολιτικῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως, διὰ νὰ παρεισχωρῆ εἰς τὰ πράγματά ἐυκολώτερον, εἰργάσθη ἐκ προμελέτης, ἀλλὰ καὶ ἢ αὐθάδης καὶ ἐπιπόλαιος ἀμάθεια συνετέλεσε πολὺ περισσότερον εἰς τὸ ἔργον. Σύνταγμα καὶ ἐλευθερία ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ σύνθημα πάσης πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι ἐνεργείας· αἱ δύο αὐταὶ ἐννοιαὶ ἐθεωρήθησαν ἀνέκαθεν ὡς ἀπαραίτητος ὅρος πάσης ἐν γένει προόδου· ἀλλ' εἰς τὰ λέξεις ταύτας ἀπέδωκαν ἀπαντες σχεδὸν οἱ ἄγοντες καὶ φέροντες τὴν ἐλληνικὴν πολιτείαν, οἱ μὲν ἐν γνῶσει οἱ δὲ ἐξ ἀγνοίας, σημασίαν ὅλως διάφορον, ἢς κοινῶς ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὰ οἱ πολιτισμένοι ἄνθρωποι. Το Σύνταγμα ἐξελήφθη καὶ ἐφηρμόσθη ὡς ἄρσις καὶ κατάλυσις καὶ ἀναμόχλευσις ἀδιάκοπος πάσης ἀρχῆς καὶ παντός θεσμοῦ καθεστώτος· περὶ ἐλευθερίας δὲ ἐπεκράτησεν ἀνέκαθεν τοιαύτη σύγχυσις ἰδεῶν, ὥστε νὰ ἐματαιοῖ τις κατ' ὀλοκληρίαν, εἴαν ἐπεχειρῆ νὰ πείσῃ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων κυβερνητῶν, ὅτι ἢ πολιτικὴ ἐλευθερία δέν συμπίπτει ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, μὲ τὴν ἀπλὴν ἐκάστου ἀτόμου θέλησιν νὰ λέγῃ καὶ πράττῃ ὅ,τι θέλει ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐλευθερία ἤτο τὸ πάλαι μὲν ἢ παροιμιώδης ἐκείνη τῆς Κερκύρας, τὴν σήμερον δὲ μόλις ἢ τῶν ἡμιβαρβάρων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ ἄλλους παραπλησίους καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐδόθη ἀπόλυτος καὶ πλήρης ἐλευθερία, ὄχι κατὰ τὴν ἀληθινὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινὴν καὶ χυδαίαν ἐννοιαν τῆς λέξεως. Ἡ δὲ ἀδάπανος αὕτη ἐλευθερία τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκορυφώθη καὶ συγκεντρώθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Οἱ λογιώτατοι, συνιστώντες τὸ πανεπιστήμιον, ἀπεξεδέχοντο ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν καὶ σωτηρίαν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Ὡς σοφώτερος ὅμως τῶν λογιωτάτων ἀπεδείχθη ἐκ τριακονταετοῦς καὶ ἐπέκεινα ἱστορίας ἄνθρωπος ἀγράμματος μὲν καὶ ὢν καὶ λεγομένος, ἀλλὰ προικισθεὶς ὅμως παρὰ Θεοῦ με ὅ,τι δέν δύναται τις νὰ ἀποκτήσῃ ἐκ τῶν γραμμάτων, εἴαν δέν

⁴ Πρβλ. ὁ.π. σ.σ. 115-117

τό ἐχη οἰκοθεν, μέ νούν, ὁ Κολοκοτρώνης. Ελθών οὔτος εἰς τον τόπον ὅπου ἐκτίζετο τό ἀνώτατο τούτο ἐκπαιδευτήριον ἐστάθη σύννους καί, παρατηρήσας καλώς το κτίριον, εἶπε τό ἀξιωματικόν τούτο λόγιον, «Το σπίτι τούτο (ἐδειξε δέ τό Πανεπιστήμιον) θά φάγη τό σπίτι ἐκεῖνο (καί ἐδειξε το παλάτιον)». Ὁ λόγος οὔτος τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπέβη ἀληθῆς προφητεία. Το Πανεπιστήμιον κατέφαγε τήν πρώτην ἐλληνικήν βασιλείαν· ἐάν δέ μέχρι τούδε δέν κατέφαγε καί τήν δευτέραν, οὐδεὶς βεβαίως θα εἰπῇ ὅτι πταίει αὐτό, ἀλλῶς τε καί ἀφού ὁ λογαριασμός τῆς κολοκοτρωνικῆς προφητείας δέν ἐκλείσεν ἀκόμη. Ταῦτα λέγων δέν ἐννοῶ νά ψέξω ἀπολύτως τον θεσμόν τοῦ Πανεπιστημίου, ὄχι. Τό καθίδρυμα τούτο ἦτο καθόλου εἰπεῖν χρήσιμον καί ἀναγκαῖον, ὅπως καί ἡ Στρατιωτικὴ Σχολὴ Εὐελπίδων· διότι, ὅπως εἶχομεν ἀνάγκη ἀξιωματικῶν, οὕτως εἶχομεν ἀνάγκην καί ἰατρῶν καί νομομαθῶν καί διδασκάλων. Ἀλλ' ὅπως ἡ Σχολὴ Εὐελπίδων, ὅπως τόσα ἄλλα καθιδρύματα, τόσοι ἄλλοι θεσμοί, εἰ καί καθ' αὐτοὺς χρήσιμοι καί ἀναγκαῖοι, διεστράφησαν ὅμως εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν καί ἐξευφαιλίσθησαν, οὕτω καί το Πανεπιστήμιον ἀπὸ καθιδρύματος χρήσιμου καί ἐθνωφελούς κατήντησε καί αὐτό μία ἐκ τῶν πέντε δέκα μεγάλων πληγῶν τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν σώματος. Πρό πολλῶν ἤδη ἐτῶν τό Πανεπιστήμιον δέν κάμνει τίποτε ἄλλο, κυρίως εἰπεῖν, εἰμὴ νά ἀραιώνη τὰς τάξεις τῶν παραγωγικῶν μελισσῶν, καί νά συμπτκνῶνει τὰς τάξεις τῶν ἀργῶν καί ἐθνοβόρων κηφήνων, τῶν λειτουργῶν τοῦ Συντάγματος. Μειράκια, ἀστοιχείωτα τὰ πλείστα ὡς πρὸς τὰς γνώσεις, ἀνεργάστια δέ ἠθικῶς καί θρησκευτικῶς ὡς ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, καί κοινωνικῶς δέ πολλάκις ἀξεστα, διερχόμενα ἀβρόχοις ποσίν ὡς ἐπὶ τό πολύ τὰ γυμνάσια τοῦ κράτους, ἐξ ὧν ἀπολύονται συνηθῶς δι' ἀπειλῶν καί ὕβρεων, εἰσέρχονται εἰς τό Πανεπιστήμιον «μέ τὰ τσαρούχια» τό δὴ λεγόμενον, ὅπου φυσιοῦνται καί ἐξάπτονται καί τυφούονται, καί ἀντὶ νά ἐγκύπτωσιν εἰς τὴν σπουδὴν καί μελέτην τῆς ἐπιστήμης, μεταβάλλουσι τό ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς κονίστραν ἀμουσον καί ἀηδὴ ἄλλοτε μὲν φατριαστικῶν, ἄλλοτε δέ ἀγρίων πολιτικῶν διαδηλώσεων καί οχλαγωγῶν καί θορύβων καί ταραχῶν. Ἡ πολιτικὴ δέ καί κοινωνικὴ παραλυσιὰ ἐφθάσε εἰς βαθμὸν τοιούτον, ὥστε οἱ μὲν καθηγηταὶ κολακεύουσι τους φοιτητάς, οἱ δέ πολιτικοὶ τοὺς συνδαυλίζουσι, οἱ δημοσιογράφοι τοὺς ἐξυμνοοῦσι, ἢ ἐξουσία τοὺς τρέμει, καί τὰ μειράκια πανίσχυρα καί παντοδύναμα οὕτω γινόμενα, ἐξανίστανται κατὰ πάσας ἀρχῆς καί ἐπὶ τέλους στρέφουσι τὰ κανόνια τῶν κατ' αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως καί κατ' αὐτοῦ τοῦ θρόνου. Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ἀφρονα ἐκείνην κυβέρνησιν, ἣτις θελήσῃ νά ἐπέμβῃ καί νά ἐφαρμόσῃ τὴν ἐλαχίστην καί ἀπλουστάτην ἐπ' αὐτῶν ἀστυνομικὴν διάταξιν καί ποινὴν! Βουλὴ, τύπος, νέοι, γέροντες, ἄνδρες, γυναῖκες, ὅλοι οἱ κηφήνες τῆς Κεκρωπίας, οὐ μόνον οἱ διαθέσιμοι, ἀλλὰ πολλάκις καί αὐτοὶ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ (ἕως αὐτοῦ ἐφθάσεν ἡ ἀηδὴς καί ἀκατανόμαστος αὐτῆς τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας ἀκολασία) ἐξέρχονται ἐκ τῶν οἰκιῶν καί καφενειῶν, ἐκ τῶν ζαχαροπλαστείων καί τῶν τυπογραφείων, ἐκ τῶν ἀνωγείων καί υπογείων, «ὡς ἔθνεα πολλὰ μελισσῶν ἀδινάων, πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων», καί ἐγείρουσι βόμβον φρικώδη μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ὅστις ἐπὶ τέλους ἀναγκάζει τὴν κυβέρνησιν νά ρίψῃ τὰ ὄπλα, νά κύψῃ τὸν ἀυχένά, καί νά διέλθῃ ὑπὸ τὰ κλαυδιανά δίκρανα τῶν *sui generis* καί ἀμύστακων τούτων γενίτσαρων καί πραιτωριανῶν. Ὡς δ' ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, οὕτω καί τὴν ἐλληνικὴν πολιτείαν ολόκληρον ἀρκεῖ νά τεκμηριώσῃ καί μόνον τούτο τό περιστάτικον. Ὁ κανονισμὸς τοῦ ἐλληνικοῦ Πανεπιστημίου εἶναι αὐτός αὐτότατος ὁ τῶν πλείστων γερμανικῶν καί ὅμως πόση καί ποῖα μεταξὺ τούτων καί τοῦ ἐλληνικοῦ διαφορά! Εἰγνώρισες, φίλτατε, καί τὰ γερμανικά καί το ἐλληνικόν Πανεπιστήμιον, καί γνωρίζεις καί σύ, ὅπως καί ἐγώ, τὴν ἀπίστευτον ταύτην διαφοράν.»⁵

⁵ Πρβλ. ὁ.π. σ.σ. 118-121

«Ημείς δέ, οί καυχόμενοι οτι παρελάβομεν και εφηρμόσαμεν τους γερμανικούς νόμους εις τά τής ημετέρας εκπαιδεύσεως, τί επράξαμεν; Παρελάβομεν έκ τού γερμανικού πανεπιστημιακού θεσμού ό,τι ηθέλομεν, και αφήκαμεν ό,τι δέν μάς συνέφερεν. Εκηρύξαμεν τό Πανεπιστήμιον «άσυλον», τούτο δέ επιστεύθη τόσον και από τούς άρχοντας και από τούς αρχομένους, ώστε ούτε κλητήρ ούτε αστυνομικός ούτε χωροφύλαξ τολμά ποτέ νά υπερβή τό κατώφλιον του! Ιδού λοιπόν «η ευγενής νεολαία τού Πανεπιστημίου» προνομιούχος κατά τρόπον όλως καινοφανή και ελληνικόν, άνευ αστυνομίας, άνευ δικαστηρίου, ούτε κοινού, ούτε ακαδημαϊκού! Και υπόκειται μέν ο φοιτητής εις τήν ακαδημαϊκήν αρχήν, αλλά ψιλώ ονόματι· πράγματι δέ ούτε ετόλμησεν η αρχή αύτη μέχρι τούδέ, ούτε θα τολμήση ποτέ νά τιμωρήση ανθρώπους, ών είναι όλως υποχείριος, διότι και ή ακαδημαϊκή αρχή σύγκειται εκ καθηγητών, έκαστος δέ καθηγητής συμφέρον έχει νά κολακεύη και όχι νά εκβάλλη τά κάστανα από τό πύρ τιμωρών τούς φοιτητάς από τούς οποίους εξήρηται ή θέσις του. Ζήτω λοιπόν τό Σύνταγμα και εμπρός!

Και υπέρ μέν τών καθηγητών ίσως φέρης τήν δικαιολογίαν - κακήν και ψυχράν βέβαια - ότι τού συμφέροντος ένεκα ανέχονται τήν έσχατην ταύτην ακοσμίαν και αταξίαν. Αλλά τί νά είπη τις, προς Θεού, διά τούς άλλους ανθρώπους, τούς υπαλλήλους, τούς υπουργούς, τούς βουλευτάς, τούς δημοσιογράφους, όλους σχεδόν τούς Έλληνας, οίτινες χαιρομεν και αγαλλόμεθα και σκιρτώμεν όχι όταν ή ελληνική πολιτεία βαδίζη έν ειρήνη, εύτακτος και σωφρονούσα, και «έκαστος πράττει τά εαυτού», όχι όταν ισχύει ή αρχή, αλλ' όταν μαίνεται ή αναρχία έν τώ πανεπιστημίω, έν τή Βουλή, έν τώ τύπω, απανταχού; Νομίζει τις ότι ό Θεός μάς έπλασε δι' ένα και μοναδικό σκοπόν, νά αντιπολιτευόμεθα, νά πολεμώμεν και νά κατεδαφίζωμεν πάσαν ανεξαιρέτως αρχήν, είτε καλήν είτε κακήν. Πάς όστις αντισταθή εις τήν αρχήν δι' οιούδηποτε τρόπον, εμμέσως ή αμέσως, διά λόγου ή δι' έργου, από τού βουλευτικού βήματος ή από τού τύπου, είναι άνθρωπος ανεξάρτητος, φιλελεύθερος, συνταγματικός. Έλλην! Κατά δέ τίς περιστάσεις και ήρως ή μάρτυς! Πάς δέ, τουναντίον, όστις υποτάσσεται εις τήν αρχήν ταύτην, δηλαδή εις τόν νόμον, ή προσπαθεί νά στηρίξει τήν αρχήν ταύτην, είναι πωλημένον κρέας, δουλοπρεπής, κνώδαλον, κατά δέ τίς περιστάσεις και προδότης. Τό πνεύμα τούτο είναι τόσον γενικόν, τόσον απόλυτον, ώστε μά τήν αλήθειαν, και τούτο μόνον αρκεί διά νά καταστήση τήν ταλαίπωρον πατρίδα μας ακυβέρνητο. Και μόνον δέ τούτο τό πνεύμα ήρκει εις τό ν' αποτρέψη πάντα σοφόν ή φιλόπατρην νομοθέτην από τού ολεθρίου συνταγματικού πειράματος όπερ εξενεύρισεν εις βαθμόν ανίατον τό πολιτικό σώμα τής Ελλάδος. Όπως ουδείς φρόνιμος άνθρωπος χύνει έλαιον εις τήν πυρκαϊάν, ούτως ουδέ κυβερνήτης, ή νομοθέτης συνετός και φιλόπατρις επιχειρεί νά εφαρμόση, εις έθνος πάσχον τοιαύτην αποστροφήν προς τήν καθεστώςαν αρχήν, πολίτευμα και νομοθεσίαν υποθάλλουσας και αναπτύσσουσας έτι μάλλον τό πνεύμα τούτον.»⁶

Τα Πανεπιστήμια και η Ελεύθερη Κοινωνία

Εφόσον ως κοινωνία αποδεχόμεστε την αναγκαιότητά της, η μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου αποτελεί μία διαδικασία αναπόφευκτη και επείγουσα. Και σ' αυτή δεν μπορεί να σταθεί πλέον εμπόδιο ούτε μία φατριάζουσα κάστα δημόσιων λειτουργών, ούτε μία αμφιταλαντευόμενη ομάδα ακαδημαϊκών. Το μέλλον που μπορούμε και πρέπει να επιφυλάξουμε στη νέα γενιά είναι μία "κοινωνία επιλογών" και "καθαρών κανόνων παιχνιδιού". Επιλογή μεταξύ τρόπου ζωής, επιλογή μεταξύ

⁶ Πρβλ. ό.π. σ.σ. 123-124

κοινωνικής εξέλιξης και καταξίωσης, επιλογή μεταξύ εκπαιδευτικών προγραμμάτων, επιλογή μεταξύ ιδεών, επιλογή μεταξύ επαγγελματικών κατευθύνσεων. Κανόνες παιχνιδιού που ισχύουν εξίσου για όλους άσχετα από την οικονομική και κοινωνική αφετηρία τους. Δηλαδή μία ελεύθερη κοινωνία. Μέσα σε αυτή τη λογική, η ίδρυση μη κρατικών, ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών πανεπιστημίων δεν μπορεί να συνιστά πρόβλημα ούτε απειλή για μία ποιοτική δημόσια παιδεία στο πλαίσιο συγκεκριμένων ενιαίων κανόνων και προτύπων.

Οι Πανεπιστημιακοί Καθηγητές αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα στηρίγματα της ελληνικής κοινωνίας. Αποστολή τους είναι να μεταδώσουν παιδεία και εξειδικευμένες γνώσεις, με όσο μεγαλύτερο πάθος μπορούν, και να ασκήσουν ερευνητική δραστηριότητα συνεισφέροντας στη βελτίωση της ελληνικής κοινωνίας, στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου και στην εξέλιξη της επιστήμης. Πρέπει να αμείβονται αξιοπρεπώς και να αξιολογούνται όπως και οι φοιτητές τους με βάση διεθνή πρότυπα.

Παρά τα το ότι για την εκπλήρωση της αποστολής αυτής είναι αναγκαίο ένα ελάχιστο νομοθετικό πλαίσιο, η σύλληψη του “νόμου πλαίσιο” ως νομοτεχνική, εκπαιδευτική και οργανωτική προσέγγιση αρνείται στην πανεπιστημιακή κοινότητα το δικαίωμα της πρωτοβουλίας και της υπευθυνότητας καταδικάζοντάς τη σε απλό διαχειριστή των περιορισμένων δημοσίων κονδυλίων και σε τακτικό θαμώνα του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο έχει αναχθεί σε αναπόσπαστο μέρος της ακαδημαϊκής ζωής και εξέλιξης.

Από την άλλη πλευρά η κομματική παρέμβαση ακυρώνει κάθε έννοια ανεξαρτησίας και αποτελεσματικότητας με αποτέλεσμα είναι να αγνοείται η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών που δεν ενδιαφέρεται να πάρει μέρος στο παιχνίδι της εξουσίας που παίζεται με εργαλείο την κομματική εκπροσώπηση στα όργανα του πανεπιστημίου. Οι νέοι ως θύματα στα ολέθρια παιχνίδια των μεγάλων. Οι φοιτητές όμως όπως όλοι οι νέοι έχουν ανάγκη από πολύ αγάπη και πολύ αυστηρότητα. Δεν ζήτησαν ποτέ να απολαμβάνουν ανεξάντλητης επιείκειας και ασυδοσίας. Έχουν την ανάγκη να εκφράσουν κάπου τον σεβασμό τους, την πίστη τους και η ανάγκη να βρουν πρότυπα τους σπρώχνει να αναζητήσουν αυτά που πιθανόν δεν μπορούν να βρουν στον οικογενειακό ή στον κοινωνικό τους περίγυρο: πλαίσιο κανόνων, πεποιθήσεις, γνώσεις, ευκαιρίες, απεριόριστες δυνατότητες πληροφόρησης και την τέχνη της δημιουργίας. Αυτά πρέπει να προσφέρει το Πανεπιστήμιο.

Αυτοδύναμο Πανεπιστήμιο ή Μονάδα Ειδικής Μεταχείρισης;

Η δογματική άποψη περί διαχωρισμού της οικονομίας και του Πανεπιστημίου αποβλέπει στη διατήρηση της κοινωνικής απομόνωσής του και στην προστασία της ασυλίας ενός κατεστημένου έναντι οποιασδήποτε απαίτησης της κοινωνίας για προσφορά, παραγωγικότητα και βελτίωση. Προσβλέπει στη συνέχιση της ανεμπόδιστης και ανέξοδης σκοταδιστικής ρητορικής περί εξωτερικών απειλών (κεφάλαιο, ολιγοπώλια, ιδιωτικός τομέας) με στόχο την συσπείρωση κάτω από το πέπλο του φόβου για τον πραγματικό έξω κόσμο. Αυτός μάλιστα ο σκοταδισμός και ο φόβος καλλιεργείται μέσα σε ένα περιβάλλον που έχει ως προορισμό την καλλιέργεια της επιστημονικής γνώσης και της αυτογνωσίας και την αποκαθήςωση κάθε αναχρονισμού. Με άλλα λόγια, την ελευθερία της επιλογής, η οποία θα επιτρέψει τη διάχυση του χαρίσματος σε μεγάλα

στρώματα της νεολαίας ανακηρύσσοντας το ταλέντο και τη δημιουργικότητα ως προωθητική δύναμη της ελληνικής κοινωνίας.

Μία πραγματική μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης θα σημάνει τον αναπροσανατολισμό (αν υποθέσουμε ότι είχε κάποιο προσανατολισμό) του συνόλου του συστήματος παροχής γνώσης και παιδείας στην Ελλάδα μακριά από τη λογική της φροντιστηριακής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και την μεταρρύθμιση και τον περιορισμό του ίδιου του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, επαναπροσδιορίζοντας τον ρόλο του από έναν αναποτελεσματικό γραφειοκρατικό μηχανισμό οργάνωσης εξετάσεων, κατανομής πιστώσεων, εξέλιξης δασκάλων και καθηγητών, και εκτιμητή ακαδημαϊκών και επιστημονικών προσόντων σε έναν στρατηγικό συντονιστή της πολιτικής έρευνας και εκπαίδευσης. Μία τέτοια εξέλιξη θα σημάνει και την αυτόματη έναρξη μίας αναγκαίας γενικής αναθεώρησης της δογματικής περί κρατικών αρμοδιοτήτων στη χώρα.

Σε μία σύγχρονη κοινωνία πολιτών τα Πανεπιστήμια δεν μπορεί να είναι “μονάδες ειδικής μεταχείρισης”, οι οποίες πρέπει να “προστατεύονται” από τις δυνάμεις μίας ανοιχτής κοινωνίας, δεδομένου ότι δεν έχουν δημιουργηθεί για υπηρετούν το κοινωνικό σύνολο με τον τρόπο που εκάστοτε κρίνουν κατάλληλο οι πολιτικοί. Μία μερίδα της ακαδημαϊκής κοινότητας απορρίπτει τις λογικές περιπλοκές μίας αναδημιουργίας των Πανεπιστημίων με τη μορφή αυτοδύναμων βιώσιμων επιχειρησιακών μονάδων, προτιμώντας την αγκίστρωση σε ένα ιδεολόγημα που τους αναγάγει σε υπηρέτες ενός ανώτερου σκοπού, ο οποίος δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανένα.

Τα Πανεπιστήμια υπηρετούν πράγματι μεγάλους και ευγενείς σκοπούς μέσα στην κοινωνία αλλά αυτό δεν συνεπάγεται από μόνο του καλή διακυβέρνηση, οικονομική ευρωστία, αυτοτέλεια, αυτοδυναμία και αποτελεσματικότητα. Είναι πράγματι καιρός να αντικαταστήσουμε αυτή την όχι και τόσο “αθώα” αντίληψη για τον ρόλο του Πανεπιστημίου με μία πραγματιστική προοπτική αφού είναι βέβαιο ότι μόνο Πανεπιστήμια με αυτοδυναμία και χρηστή διαχείριση μπορούν να προσφέρουν το οργανωτικό πλαίσιο για την επιδίωξη σοβαρής έρευνας, παροχής γνώσης, ακαδημαϊκής ελευθερίας και της δυνατότητας στους αποφοίτους τους να κάνουν όνειρα για μία καλύτερη ζωή. Η προφανής οργανωτική λογική μίας τέτοιας ποιοτικής θεσμικής αναβάθμισης απορρίπτει την φορμαλιστική διαχείριση ή τις καινοφανείς πρακτικές που συχνά εφαρμόζονται στα ελληνικά Πανεπιστήμια. Όλες αυτές αποτελούν μη-γνήσιες εκδοχές επιχειρησιακών πρακτικών, οι οποίες τείνουν να καταστήσουν τα Πανεπιστήμια ανίκανα να αντιμετωπίσουν οποιοσδήποτε προκλήσεις έξω από τον “ασφαλή” και μοιραίο εναγκαλισμό του κράτους και κυρίως να ανταποκριθούν στην απαίτηση για παραγωγή ικανών και αρίστων επιστημόνων και στελεχών που έχει ανάγκη και απαιτεί η κοινωνία και η οικονομία, με ένα ανταγωνιστικό κοινωνικό και οικονομικό κόστος.

Τα Πανεπιστήμια που έχουν καλή διαχείριση θα προοδεύσουν. Με την ίδια λογική θα πρέπει να “επιτραπεί” στα Πανεπιστήμια με κακή διαχείριση να αποτύχουν, όπως μπορεί να αποτυγχάνει κάθε τι άλλο σε μία ελεύθερη κοινωνία. Κάτι τέτοιο θα είναι μακροπρόθεσμα ευεργετικό τόσο για τους φοιτητές όσο και για την ίδια την κοινωνία. Αλλά στον “ευγενή γυάλινο κόσμο” εκείνων που επιθυμούν την πάση θυσία διατήρηση του σημερινού συστήματος, η αναφορά των εννοιών της ανταγωνιστικότητας ή της παγκοσμιοποίησης εξορκίζονται ως σατανικές παρά το ότι κάθε ελληνικό Πανεπιστήμιο

αντιμετωπίζει ήδη ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό εθνικό και διεθνές περιβάλλον για την κατανομή πόρων, στελεχών αλλά και για την προσέλκυση υψηλής ποιότητας ελλήνων και αλλοδαπών φοιτητών.

Αποτέλεσμα αυτής της δυναμικής θα είναι μελλοντικά ένας ακόμη πιο βαθύς διαχωρισμός των ελληνικών δημοσίων Πανεπιστημίων σε ταχύτητες. Άλλωστε δεν είναι μυστικό ότι τα συμφέροντα των ελληνικών δημοσίων Πανεπιστημίων δεν ταυτίζονται στο μέτρο που αυτά διαφέρουν μεταξύ τους ριζικά στη δυναμικότητα, την εμπειρία, την εσωτερική διακυβέρνηση και τις υποδομές. Μελλοντικά ίσως κάποια από αυτά μπορέσουν να ενταχθούν σε μία πρώτη ταχύτητα ανταγωνιζόμενα έστω και από μία μειονεκτική θέση για ταλέντο και πηγές χρηματοδότησης με τα πρωτοπόρα διεθνώς Πανεπιστήμια. Μία δεύτερη κατηγορία θα αφορά έναν αριθμό ελληνικών Πανεπιστημίων τα οποία είναι αναγκασμένα να επικεντρωθούν στη διδασκαλία προσπαθώντας να αυτό-προσδιοριστούν μέσω άλλων παραμέτρων, όπως η επινοητικότητα, οι υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, το χαμηλό κόστος φοίτησης ή οι προσφορές γνώσης και εξειδίκευσης σε τομείς που υπάρχει ζήτηση χωρίς ανάλογη προσφορά. Τα υπόλοιπα θα αντιμετωπίσουν ένα αβέβαιο και μάλλον σκοτεινό μέλλον.

Τα Πανεπιστήμια και η Διακυβέρνηση τους

Αναμφίβολα, ο βασικότερος μοχλός της θεσμικής επάρκειας και επιτυχίας στο ανταγωνιστικό εθνικό και διεθνές πανεπιστημιακό περιβάλλον είναι η χρηστή διακυβέρνηση. Αλλά τι μπορεί να σημαίνει “χρηστή διακυβέρνηση” για ένα Πανεπιστήμιο; Η διακυβέρνηση των πανεπιστημίων θα πρέπει να γίνεται καταρχήν από τους πραγματικούς “μετόχους” τους. Αυτοί είναι τα μέλη Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) συνεπικουρούμενα από μία επαγγελματική διοικητική υποστήριξη και σε ένα περιορισμένο βαθμό οι φοιτητές αλλά και οι απόφοιτοι τους. Τα ελληνικά Πανεπιστήμια δεν πρέπει να αντιγράψουν το αμερικανικό, το βρετανικό ή το γερμανικό μοντέλο, αφού χρειάζονται μία επιλογή διακυβέρνησης που να ταιριάζει στην ελληνική θεσμική παράδοση, την κουλτούρα και τις ανάγκες της κοινωνίας. Άλλωστε η χρηστή διακυβέρνηση δεν αφορά καταρχήν τεχνικά ζητήματα όπως το αριθμητικό μέγεθος της Συγκλήτου, τον προκαθορισμό αρμοδιοτήτων ή την εκλογή των μελών Δ.Ε.Π. Αντίθετα η χρηστή διακυβέρνηση κρίνεται κυρίως με βάση δύο κριτήρια: τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας θα πρέπει να έχουν μερίδιο στην μακροχρόνια ανάπτυξη του Πανεπιστημίου και τα ανώτατα ακαδημαϊκά όργανα, όπως η Σύγκλητος, θα πρέπει να εκπληρώνουν τον ρόλο τους ως όργανα παραγωγής εκπαιδευτικών και ερευνητικών οραμάτων και στρατηγικής πέρα από τη διαχείριση των καθημερινών επιμέρους τεχνικών προβλημάτων.

Αλλά τα ελληνικά Πανεπιστήμια μπορούν να βελτιώσουν τη διακυβέρνηση τους μόνο με την προϋπόθεση ότι θα ληφθεί υπόψη και η άλλη πλευρά της διακυβέρνησής: η κυβέρνηση. Με άλλα λόγια, η πρόοδος των ιδρυμάτων προϋποθέτει την παραίτηση του κράτους από την ολιστική διαχειριστική προσέγγιση του στην ανώτατη εκπαίδευση, παρέχοντας την ανεξαρτησία που μπορεί να οδηγήσει στην αυτοδυναμία των ελληνικών Πανεπιστημίων. Αυτό επιτάσσει η λογική. Αλλά επειδή η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα διατηρεί τις χειρότερες σχέσεις με τη λογική, τα ελληνικά Πανεπιστήμια εξακολουθούν να αποτελούν στόχο ενός πολιτικού micro-management

εκ μέρους των κυβερνήσεων, με αποτέλεσμα να ακυρώνουν την προοπτική επιστημονικής εξέλιξης και έρευνας και ακυρώνοντας στην πράξη την επιταγή της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Η ίδρυση ή οποιαδήποτε αλλαγή σε κάποιο Πανεπιστημιακό Τμήμα, η ίδρυση νέου μεταπτυχιακού προγράμματος ή αλλαγή της ονομασίας του περνά από την έγκριση του Υπουργείου, η προκήρυξη κάθε είδους διοικητικών ή ακαδημαϊκών θέσεων χρειάζεται την έγκριση του Υπουργείου, η αλλαγή γνωστικών αντικειμένων από τους καθηγητές είναι ουσιαστικά αδύνατη, περιορίζοντας το εύρος των ερευνητικών δραστηριοτήτων και αποκλείοντας την αναζήτηση νέων στόχων στο πλαίσιο της αναγκαίας διεπιστημονικής έρευνας. Η γνωστών δυνατοτήτων και προσόντων ελληνική Υπουργική γραφειοκρατία έχει αυτό-αναδειχτεί σε αξιολογητή και αυθεντικό ερμηνευτή των ανά την υφήλιο επιστημονικών πεδίων και γνωστικών αντικειμένων.

Αντί για τη σημερινή σωρεία κανονιστικών διατάξεων “προληπτικού χαρακτήρα” και τις αποπνικτικές υποχρεώσεις προσαρμογής και εφαρμογής τους, το κυβερνητικό έργο θα πρέπει να περιορίζεται σε μία υψηλή εποπτεία για την τήρηση της νομιμότητας. Αν το ογκώδες και περίπλοκο σημερινό κανονιστικό πλαίσιο ήταν η σωστή συνταγή για τον πανεπιστημιακό παράδεισο, τότε τα ελληνικά πανεπιστήμια θα συμπεριφέρονταν σαν άγγελοι. Προφανώς κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Η επιλογή της πολυνομίας και της πληθώρας κανονιστικών παρεμβάσεων, αντί μίας αποτελεσματικής εποπτείας, έχει δημιουργήσει μηχανισμούς παράκαμψης παρά συμμόρφωσης.

Παραδόξως, η μόνιμη κυβερνητική αντίδραση σε αυτή την δραματική κατάσταση είναι η επιβολή ακόμη περισσότερων και πιο περίπλοκων ρυθμίσεων. Πρόκειται για μία αδιέξοδη πολιτική της οποίας τα κίνητρα μπορούν να χαρακτηριστούν τουλάχιστον ύποπτα. Στο πλαίσιο άλλωστε μίας ανοικτής κοινωνίας δεν υπάρχει τίποτα επιληψίμο σε ένα Πανεπιστήμιο χαμηλού επιπέδου που χαρακτηρίζεται από συστηματική κακοδιοίκηση. Αργά η γρήγορα οι φοιτητές θα προτιμήσουν ένα άλλο Πανεπιστήμιο της Ελλάδας ή του εξωτερικού ενώ οι πιο χαρισματικοί ακαδημαϊκοί θα προτιμήσουν τη μετακίνηση σε άλλα καλύτερα ιδρύματα. Το πρόβλημα της κακής διακυβέρνησης του Πανεπιστημίου θα λυθεί κατά συνέπεια από μόνο του είτε με την ανασυγκρότηση και τη μεταρρύθμισή του και τον αναπροσανατολισμό του είτε με την αποσύνθεσή του.

Τα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν να κερδίσουν πολλά από την αυτοδυναμία και την ελευθερία να καθορίσουν το δικό τους μοντέλο διακυβέρνησης, ενώ οι κυβερνήσεις θα πρέπει να αποδεχθούν την άγνοια τους να διαχειριστούν σε μικρο-επίπεδο τα Πανεπιστήμια. Κρίνοντας δε από τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα αυτή η αδυναμία τους αφορά πέρα από τα Πανεπιστήμια μία σειρά άλλων τομέων της επεμβατικής πολιτικής τους. Αντί λοιπόν να καθιερώνουν ένα περίπλοκο προληπτικό κανονιστικό πλαίσιο και να επιβάλλουν μία ενιαία τυφλή εφαρμογή του, θα πρέπει να επικεντρωθούν και να αρκεστούν στην εφαρμογή του νόμου σε περίπτωση παραβίασης του από τα Πανεπιστήμια και το προσωπικό τους.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η χρηστή διακυβέρνηση αποτελεί ζήτημα απόλυτης προτεραιότητας για τα ελληνικά Πανεπιστήμια. Ένας ανοικτός διάλογος μεταξύ των Πανεπιστημίων για τις βασικές αρχές και τις προοπτικές της χρηστής διακυβέρνησης και η εν συνεχεία συνολική πρόταση – διακήρυξη προς την κυβέρνηση που θα ξεπερνά τον χαρακτήρα μίας σύστασης ή παράκλησης θα μπορούσε να αποδειχθεί μια ιδιαίτερα παραγωγική διαδικασία. Η ενηλικίωση των ελληνικών Πανεπιστημίων θα σημάνει και την βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς τους.

Το Πανεπιστήμιο πρέπει να αποτελεί το γόνιμο έδαφος όπου η διαλεκτική σύγκρουση της εξουσίας με την ελευθερία, της προοδευτικότητας με τον συντηρητισμό και όπου η αναζήτηση νέων επιστημονικών και οικονομικών ευκαιριών θα συντελείται μέσα από μία αδιάκοπη αναπροσαρμογή στη πρόσκαιρη αποκατάσταση παραδοσιακών αλλά και στη δημιουργία νέων ισορροπιών. Οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι οφείλουν να συντροφεύουν τα “παιδιά τους” στην αμφισβήτηση κάθε κατεστημένου και στην αναζήτηση της γνώσης. Άλλωστε τα κίνητρα της αμφισβήτησης δεν είναι παρά ένα συνοθύλευμα νεανικών αντιφατικών αισθημάτων και εντυπώσεων: το αίσθημα ανεξαρτησίας ή αξιοπρέπειας αλλά με έλλειψη οραμάτων, η λαχτάρα για απόλαυση της ζωής και των αγαθών της αλλά με το ανικανοποίητο αίσθημα ασφάλειας, ο πόθος για υπευθυνότητα αλλά με την άρνηση της ενοχής, η γνώση των αποτελεσμάτων αλλά με την άγνοια των αιτιών. Ας πούμε επιτέλους στους φοιτητές μας, ότι και εμείς ως πανεπιστημιακοί καθηγητές είμαστε συχνά το ίδιο αποπροσανατολισμένοι με αυτούς, αντιμετωπίζοντας ανεκπλήρωτες βιοτικές ανάγκες και έναν ατελείωτο χορό προγραμμάτων και εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων χωρίς συγκεκριμένο όραμα και στόχο. Μπορεί να είναι όμως βέβαιοι ότι θα προσπαθήσουμε να υπερνικήσουμε τους φόβους και τους δισταγμούς μας και να τους συντροφέψουμε στην αναζήτηση ενός οράματος για την παιδεία που θέλουμε και κατ’ επέκταση για το μέλλον τους και τη ζωή τους. Δίχως όραμα που θα παρασύρει τους νέους πολίτες καμία πολιτική δεν μπορεί να φέρει αποτελέσματα και η δημιουργική σχέση αγάπης και σεβασμού μεταξύ καθηγητού και φοιτητή δεν μπορεί να είναι ασυμβίβαστη με την διοικητική αποτελεσματικότητα και την επιστημονική επάρκεια.

Τα Πανεπιστήμια και Περιφερειακή Ανάπτυξη

Σε κάθε περίπτωση, η πρόκληση που συνιστά ο επιδιωκόμενος εκσυγχρονισμός και η αύξηση της κοινωνικής υπεραξίας της ελληνικής ανώτατης παιδείας, αφορά αφενός την ιδιαίτερη προστασία του ατομικού δικαιώματος στη μόρφωση και αφετέρου την εγγύηση της εθνικής και κοινωνικής προσφοράς της, με την έννοια της υποστήριξης των οικονομικών δράσεων και της εκπλήρωσης των παιδευτικών και εκπαιδευτικών αναγκών των νέων. Η αντιπαράθεση είναι έντονη δεδομένης της πολιτικής διάστασής της, αφού πέρα από τα Πανεπιστήμια εμπλέκονται άμεσα τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις. Η διατήρηση του καθεστώτος των ελληνικών Πανεπιστημίων ως μηχανισμού παραγωγής δημοσίων υπαλλήλων αμφιβόλου ποιότητας φαντάζει πλέον ως έκφραση μίας αξίωσης παρά ως περιγραφή μίας πραγματικότητας.

Ο νέος ρόλος που προορίζεται για τα ελληνικά Πανεπιστήμια αφορά σε μεγάλο βαθμό την αποκέντρωση και την οικονομική ανάπτυξη των περιφερειών και των αστικών κέντρων όπου δραστηριοποιούνται, κυρίως δε δημιουργώντας περιφέρειες-γνώσης, προσελκύνοντας ξένες άμεσες επενδύσεις, επιχειρήσεις και εξειδικευμένους ειδικούς και επιστήμονες. Μία τέτοια εξέλιξη στηρίζεται σε μία αλληλεπίδραση παραγόντων σε ένα φαινόμενο διάδρασης που θα συγχρονίσει τα πανεπιστήμια, την αυτοδιοίκηση και τις επιχειρήσεις με στόχο τον συνδυασμό των δυνατοτήτων και των δράσεων τους να δημιουργήσουν ένα κοινό πλεονέκτημα, το οποίο αδυνατούν να επιτύχουν ο καθένας μόνος του, στο πλαίσιο μίας κοινά αποδεκτής στρατηγικής.

Η πρώτη λειτουργία των Πανεπιστημίων αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ακαδημαϊκού προσωπικού τους, τα οποία τους δίνουν τη δυνατότητα να αναγνωρίζουν και να εντοπίζουν τις νέες σημαντικές εξελίξεις. Αυτό δεν περιορίζεται τόσο στη στενή τεχνολογική ανάπτυξη στην οποία άλλωστε οι ίδιες οι επιχειρήσεις-γνώσης είναι πρωτοπόρες αλλά κυρίως τα κοινωνικά και πολιτιστικά φαινόμενα που οριοθετούν ή προσανατολίζουν τις τεχνολογικές εξελίξεις. Άλλωστε ακόμη και αυτή καθαυτή η αναγνώριση, η μελέτη και η εξήγηση φαινομένων όπως η συσπείρωση οικονομικής ισχύος σε περιφέρειες ή μεγάλα αστικά κέντρα υπήρξε το αποτέλεσμα της δράσης της ακαδημαϊκής κοινότητας. Τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας είναι αυτά που εκφράζουν την πρωτοβουλία μίας συνδυασμένης λειτουργίας των μετόχων μίας περιφέρειας ή του αστικού κέντρου ενσωματώνοντας σε ένα κοινό όραμα τις οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαστάσεις της ζωής.

Η δεύτερη και πλέον σημαντική λειτουργία των Πανεπιστημίων είναι η μόρφωση και εκπαίδευση των αποφοίτων για την ανάπτυξη αυτής της περιφέρειας-γνώσης. Παρά το γεγονός ότι τα Πανεπιστήμια προσφέρουν μία ευρεία γκάμα γνώσεων και ικανοτήτων για πάρα πολλά επαγγέλματα, η ικανότητα προσφοράς υψηλού επιπέδου επιστημόνων ικανών να συνεισφέρουν στη δημιουργία μίας περιφέρειας γνώσης μπορεί να εξασφαλιστεί μέσω μίας συστηματοποιημένης αλληλοενημέρωσης (feed-back). Με αυτό τον τρόπο θα γίνει δυνατή μία απρόσκοπτη ροή πληροφοριών με αποδέκτες κυρίως τους φοιτητές, οι οποίοι θα είναι σε θέση να κάνουν την καλύτερη δυνατή επιλογή εξειδίκευσης και καριέρας.

Η τρίτη λειτουργία αφορά την ερευνητική δραστηριότητα των Πανεπιστημίων. Η συνεισφορά τους στην περιφερειακή προώθηση της επινοητικότητας έχει σχέση με το ερευνητικό δυναμικό, την ποιότητα της έρευνας, την εφαρμοσιμότητα της έρευνας, τους αποτελεσματικούς μηχανισμούς μεταφοράς της γνώσης και τη δυνατότητα απορρόφησης των αποτελεσμάτων της από τους λοιπούς μετόχους της περιφέρειας.

Το τέταρτο πεδίο εμφανίζει προφανείς δυσκολίες δεδομένης της έλλειψης εμπειρίας, τεχνογνωσίας και προσωπικού αλλά και λόγω της διστακτικότητας μέρους της ακαδημαϊκής κοινότητας. Είναι αναγκαίο να αντιμετωπιστεί η συντηρητική θεώρηση της μη-διάθεσης της παραγόμενης γνώσης στον ιδιωτικό τομέα είτε ως πολίτες είτε ως οικονομικές μονάδες. Αλλά η μεταφορά και η απορρόφηση των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας των Πανεπιστημίων δεν αφορά μόνο τη δυνητικά εμπορικά εκμεταλλεύσιμη γνώση αλλά και την μεταφορά ή ανταλλαγή γνώσης που δεν αφορά άμεσα εμπορική δραστηριότητα. Αυτή μπορεί να έχει σχέση με την συνεργασία μεταξύ Πανεπιστημίων και πολιτιστικών ιδρυμάτων, όπως μουσείων, αρχείων και βιβλιοθηκών καθώς και για την επιμόρφωση των πολιτών σε σημαντικά θέματα όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η βιοτεχνολογία, ο διάλογος μεταξύ των θρησκειών, η εγκληματικότητα, η καταπολέμηση των ναρκωτικών, κοκ. Με αυτό τον τρόπο τα ελληνικά Πανεπιστήμια μπορούν να συνεισφέρουν όχι μόνο στη μεταφορά γνώσης και στη δημόσια κατανόηση της επιστήμης και της έρευνας, αλλά και στη μεταφορά γνώσης η οποία θα αξιολογηθεί και θα εκτιμηθεί αναλόγως από τις τοπικές κοινωνίες. Συνεπώς ο ρόλος των Πανεπιστημίων αφορά τόσο τη μεταφορά όσο και την ανάδειξη της γνώσης στους πολίτες των περιφερειών δραστηριοποίησής τους.

Η τελευταία λειτουργία των Πανεπιστημίων έχει σχέση με τον ρόλο τους στην ανάπτυξη του ατόμου και των ιδεών του. Η ατομική πνευματική εξέλιξη και ανάπτυξη θα πρέπει να παραμένει πάντα το επίκεντρο της πανεπιστημιακής παιδείας και η

συνεχής έρευνα πάνω στη δημιουργικότητα του ατόμου αποτελεί την ατμομηχανή της επιστημονικής προόδου. Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να δραστηριοποιηθούν τα Πανεπιστήμια ξαναβρίσκοντας πάλι τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα τους. Η εξέλιξη μίας περιφέρειας σε ένα περιβάλλον γνώσης και δημιουργικότητας απαιτεί την ενεργή εμπλοκή των Πανεπιστημίων που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν την πρόκληση μίας κοινωνίας της γνώσης, ανταποκρινόμενα στις περιφερειακές ανάγκες, στα προβλήματα και στα οράματα: τον τρόπο να σχηματίζουν δημιουργικές ακαδημαϊκές μονάδες και ομάδες και τον τρόπο να επιλέγουν επιστήμονες των οποίων η δημιουργικότητα μπορεί να αναπτυχθεί και να εκφραστεί μέσα σε αυτές.

Το Μέλλον ως Επιλογή

Παρά τις επιφυλάξεις, η αναγκαιότητα μίας ριζοσπαστικά νέας προσέγγισης στο θεσμικό μοντέλο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προκύπτει ανεπιφύλακτα από το ρυθμό ενοποίησης των εθνικών οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων καθώς και από την απαξία ενός μορφωμένου, εκπαιδευμένου και καταρτισμένου επιστημονικού και ακαδημαϊκού δυναμικού για κάθε κοινωνία και οικονομία. Ωθούμενη από το εθνικό κοινωνικό και οικονομικό έλλειμμα, αυτή η μεταρρύθμιση αποτελεί μία επίπονη διαδικασία διαχείρισης και αναγνώρισης νέων κινδύνων και ευκαιριών. Το κρίσιμο στοιχείο για το επίπεδο σπουδών και των πτυχίων των ελληνικών Πανεπιστημίων παραμένει το στοιχείο της προσδοκίας και της υπόσχεσης για την αξία που αντιπροσωπεύουν. Οι υποσχέσεις αυτές θα αποκτήσουν απαξία μόλις ως κοινωνία δεχτούμε ότι η αξία που ενσωματώνουν οι απονεμόμενοι τίτλοι σπουδών γίνονται ευρέως και διεθνώς αποδεκτοί από την αγορά. Κατά συνέπεια, η λειτουργία της ανώτατης παιδείας και συνολικά της εκπαίδευσης, είναι συνυφασμένη με την απροσδιόριστη αντίληψη που έχουμε για το μέλλον της κοινωνίας μας, στοιχείο που ξεπερνά τις ξύλινες δογματικές απόψεις και τον στενό οικονομικό ορθολογισμό. Το όραμα για αλλαγές στην υπόσταση, την λειτουργία, τον οικονομικό ρόλο και τον κοινωνικοπολιτικό ρόλο της ανώτατης εκπαίδευσης, δεν αφορά την εγκατάλειψη και την κατάρρευση αλλά την συμπλήρωση του υφιστάμενου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος με ένα πιο ανοικτό σύστημα, ικανού να υποστηρίξει νέες αντιλήψεις επιστημονικών, κοινωνικών και οικονομικών αξιών, ανταποκρινόμενο σε νέες και μελλοντικές ανθρώπινες ανάγκες. Άλλωστε το μέλλον δεν είναι ο μυθικός τόπος προορισμού μας, αλλά ο τόπος που δημιουργούμε μέσω των επιλογών μας.